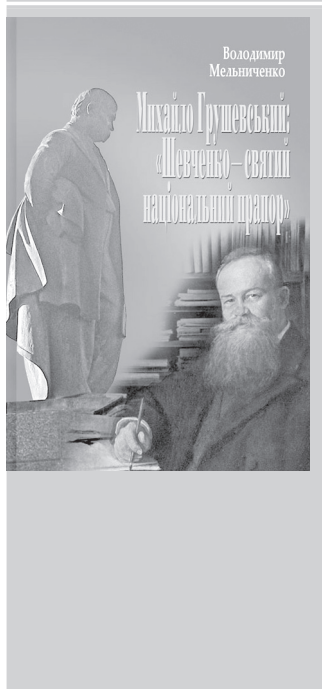

Рецензії

ОСОБЛИВЕ ЧУТТЯ ІСТОРИКА І ГЛИБИННИЙ ПАТРІОТИЗМ

[Мельниченко В. Михайло Грушевський: «Шевченко – святий національний прапор». 200 історій і розповідей про двох українських геніїв. – Київ: Либідь, 2017. – 400 с.]

Понад десять років тому написав я передмову до книжки Володимира Мельниченка про перебування політичного засланця Михайла Грушевського в Москві в 1916 – 1917 рр. Це була його перша наукова монографія з українознавчої проблематики в російській столиці, але я відразу відчув огром розпочатої вченим роботи:

“Володимир Мельниченко “закроїв” не одне ще дослідження “українського Арбату”, щасливо стимульований і своєю безпосередньою, як генеральний директор Культурного центру України в Москві, працею й особливим чуттям історика на нові, перспективні з наукового боку знахідки, і глибоким патріотичним пориванням відкривати українські сторінки, “написані” в Росії, передусім у Москві... І ще багато нового відкриє цей невтомний, емоційний, чутливий до всього рідного, українського в Москві історик...”

Але хто міг подумати, що це буде два десятки капітальних українознавчих монографій, виданих українською мовою (!) в Москві, зосібна відзначених Національною премією України імені Тараса Шевченка! Та й після повернення в Київ Володимир Юхимович не збавив темпу: минулого року у видавництві “Либідь” побачила світ авторська енциклопедія-хроноскоп “Михайло Грушевський у Москві”, а цієї весни там само – нова прецікава книжка.

Автор поставив завдання розкрити значну дослідницьку й популяризаторську роботу М. Грушевського, спрямовану на прославлення й ушанування Т. Шевченка, та показати історичну заслугу вченого в глибокому вживленні імені та справи Кобзаря в українську ментальність. Я радий за нього, за наше літературознавство, бо дуже важливе завдання виконано майстерно.

Передусім скажу, що робота дуже добре структурована, надзвичайно продумана композиція подачі матеріалу, який, на моє подивування, виявився таким багатим і різноманітним. Признаюся, я досі не уявляв, наскільки широко та об’ємно М. Грушевський обстежує творчість Т. Шевченка. Звісна річ, він не приділяв особливої уваги поетиці творів Шевченка, образній системі, стилю тощо. І це зрозуміло, бо все ж таки основне зацікавлення митцем припадає на період особливої громадської активності видатного історика, котрий не міг не усвідомлювати, що постать Шевченка у всіх суспільно-політичних процесах повинна відігравати особливу роль.

Докладна передмова, точніше “Передслово” – це своєрідний ключ до подальшого сприйняття ста історій і розповідей, кожна з яких, до речі, названа словами самого Грушевського.

Досконало обґрунтовано кожний із трьох розділів, які об'єднують оповіді. Перший – “Тарасе мій добрий, мій батьку єдиний!” – присвячено виявленню потужного впливу Шевченкової творчості на формування світоглядного, політичного, державницького єства Грушевського, найперше, що особливо цікаво, через сприйняття й усвідомлення зловісної ролі Москви та Московщини в історії України. Назву другого розділу – “Шевченка признає пророком вся Україна” – говорить сама за себе, про третій скажу далі. Зазначу: дослідник акцентує увагу та переконливо доводить, що “присутність” Т. Шевченка в подіях, які розгорнулися в Російській та Австро-Угорській імперіях просто неминуха і навіть обов'язкова, пояснюючи, що ж “викликало” Шевченка на передові рубежі національно-визвольного руху України.

Особливе змістове навантаження мають сторінки праці, що розповідають, як Грушевський – очевидний прихильник автономії України у складі федеративної російської держави – на початку 1918 р. дійшов висновку, що орієнтація на Московщину, на Росію пережита й віджита, а під “федералізмом” радянського стибу “лежить в дійсності самий поганій, терористичний централізм”. Більше того, Голова Української Центральної Ради вважав, що “тепер ми самим очевидним способом маємо боротьбу самих народів – великоруського й українського. Один наступає, другий борониться”. Такі драматично-пророчі максими, висловлені на тлі Шевченкової антимосковської поезії, обпікають душі й озброюють духовні сили сучасних українців.

Дуже важливо, що всі міркування, роздуми, оцінки автор подає на тлі найважливіших історичних подій і знакових постатей не тільки національно-культурного руху України, а й усеросійського, у якому М. Грушевський був важливою постаттю. До того ж його перебування в Росії і намагання якнайактивніше брати участь в її науковому й літературному житті було зумовлено передовсім наростанням національно-визвольних змагань. І це Грушевський усвідомлював і навіть готовий був іти (і йшов) на певні компроміси заради того, щоб, перебуваючи в засланні в Симбірську

й Казані, потрапити до столиці імперії. Бо там уже в XIX столітті бачимо постаті російських українців, діяльність яких, особливо Осипа Бодяньського, Михайла Максимовича та інших, засвідчувала і для Грушевського, що доволі авторитетне коло патріотів було перейнято турботами про долю України. В. Мельниченко присвятив їм окремих розділ “Діяльність російських українців”, у якому виявив унікальне знання теми, не вповні доступної навіть М. Грушевському.

Не без підстав автор подав і кілька розповідей – цікавих міркувань про Миколу Гоголя. Його духовна трагедія зазвучала в той період, коли виникла максимально-духовна потреба та стало очевидним усе те, що було напрацьовано, замислено українцями. Цінною є історія під назвою “Гоголь починає вдаватися в український націоналізм”, у якій, на відміну від російських гоголезнавців, розкрито справжній глибинний зміст його начерку “Роздуми Мазепи” (середина 1830-х років). Як і скрізь у своїх працях, автор враховує напрацювання попередників, тут – Володимира Панченка, Юрія Барабаша, Ярослава Дзири, який навіть назвав тогочасного Гоголя “мазепинцем”. У цьому контексті вмотивовано вводиться в науковий обіг важливий висновок Грушевського: “Не тільки з огляду на вплив, який мали Гоголеві повісті з українського життя (люди наших поколінь, певне, тямлять, скільки завдячали їм в розвої й усвідомленні своїх українських симпатій!), а і з огляду на його українські почуття ми не маємо ніякої причини викидати його з історії українського національного руху, розвою української свідомості. Не цілою своєю творчістю, не цілою своєю гігантською фігурою, але деякими сторонами своїми він належить сюди. І менше всього можна згодитися на те, щоб його протиставлявано українському рухові як щось принципіально йому противне”. Водночас Грушевський через рік написав мало помічену дослідниками точну фразу про історичну, сутнісну різницю між Шевченковою і Гоголевою Україною: “Україна Шевченка, з одного боку, з другого – Україна, чи безпечніше сказати – “Малоросія Гоголя”...”

Привертають увагу міркування автора щодо Шевченкового ставлення до гетьмана Івана Мазепи, закріплені

словами Грушевського, який зафіксував унікальність Мазепино феномену в обох іпостасях – темній і світлій: “...Взагалі погляди на Мазепу як на людину зісталися непохвальні і неприємні; але як історичний діяч, як ідея – він був оточений високою почесною...” Володимир Мельниченко слушно вважає, що тема “Мазепа як ідея” заслуговує на сучасну монографію з історично поглибленим прочитанням діяльності гетьмана. Вельми цікавою є також пропозиція щодо створення наукового збірника статей “Україна і Московщина – відмінності і контрасти”, задуманого М. Грушевським і Максимом Горьким у Москві наприкінці 1916 р. – на початку 1917 р. Очевидно, що першу його частину мали скласти статті самого Грушевського і вчених, означених ним, – Сергія Єфремова, Федора Вовка, В’ячеслава Прокоповича, Миколи Василенка та ін. А другу – більшу – частину книжки слід написати нинішнім авторам, які мають усебічно розкрити на сучасному науковому рівні фундаментальний висновок видатного вченого про “велику історичну, культурну, психологічну, всяку, яку хочете, межу, яка від віків розділила Україну від

Московщини...” Серед численних осіб, оцінених Шевченком і Грушевським, запам’ятався Михайло Юзефович. Його Тарас Григорович назвав “зрадником” у справі Кирило-Мефодіївського братства, тоді як Михайло Сергійович емоційно й точно затаврував, багатократно згадуючи “ганебний закон Юзефовича 1876 р., який заборонив українське слово”.

Узагалі В. Мельниченко створив дуже необхідну працю. Ніхто до нього не спромігся на такий обґрунтований і всебічний аналіз оцінок М. Грушевським творчості Т. Шевченка та її актуальності в будь-який період історії України, особливо в часи піднесення революційного та національно-визвольного руху, коли Шевченкове слово ставало ідейним стимулятором усвідомлення необхідності боротьби за волю й незалежність. У цьому плані статті Грушевського про творчість Шевченка відіграли вирішальну роль. Своєю монографією В. Мельниченко всі ці проблеми актуалізував, і в цьому його велика заслуга.

Окремо відзначаю високий поліграфічний рівень монографії: слава видавництву “Либідь”!

Отримано 18 травня 2017 р.

*Микола Жулинський
м. Київ*

